

Barbainé Bérci Klára

Egyéni fejlődés – egyéni szükségletek. Az életút pszichológiája

A követelménymodul megnevezése:
Gyermekellátási alapfeladatok

A követelménymodul száma: 1868-06A tartalomelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-011-50

EGYÉNI FEJLŐDÉS – EGYÉNI SZÜKSÉGLETEK. AZ ÉLETÚT PSZICHOLÓGIÁJA

ESETFELVETÉS–MUNKAHELYZET

Csoportjában kilenc gyermek él, a gyermekek korban és nemben igen heterogén összetételűek. A 4 éves Pisti és a 7 éves Kati testvérek; Zsolti 5 éves, János 7 éves és Gyuri 10 éves – szintén testvérek. Panni és Dzszenifer 7 évesek, Zsuzsi 12 éves és Rozi 14 éves. Panni és Gyuri eltérő tantervű iskolában tanul.

Zsolti, János és Gyuri szülei büntetés–végrehajtási intézetben vannak, Pisti és Kati fizikai bántalmazás miatt lett kiemelve a családból. Rozi anyja külföldre ment, apját nem ismeri. Panni és Zsuzsi csecsemőotthonból érkezett, Dzszenifer családja pedig a szomszédos kiserdőben, egy használaton kívüli igen rossz állapotú épületben élnek.

Az alábbiakban sorra vesszük melyek az egyéni fejlődés, egyéni szükségletek kiemelt kérdései, valamint melyek azok az életkori sajátosságok, amelyek a csoportban előíranyozzák feladatainkat.

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

AZ EGYÉNI FEJLŐDÉS

1. A fejlődést befolyásoló tényezők

A fejlődés mindig előrehaladó változás, amely minőségileg új és magasabb rendű formát hoz létre. A fejlődés két egymással szorosan összefüggő, egymást kölcsönösen feltételező és befolyásoló folyamatból áll: a növekedésből és az érésből.

- A növekedés mennyiségi folyamat, mérhető, folyamatos, de ritmusát változtató jelenség. Tempója egyénileg változik.
- Az érés minőségi folyamat, szintén folyamatos jelenség, azonban mérése bonyolultabb. Tempója egyénileg változik.

A fejlődést külső és belső tényezők befolyásolják, melyek hatása nehezen választható külön. Az öröklött adottságok befolyásolják az egyén reakcióit a környezeti tényezőkre, a környezeti tényezők pedig elősegítik, vagy akadályozzák bizonyos örökletes jegyek érvényesülését.

Belső tényezők:

Öröklődnek az ember általános faji tulajdonsága, az idegrendszer típusa, a vércsoport, a haj- és szem színe, egyes betegségek, a testalkat, stb. De öröklődnek az adottságok is, melyeket velünk született hajlamnak is nevezünk.

Az öröklött tulajdonságok egy része a születés után azonnal megnyilvánul, és nem változik meg az élet folyamán. Így maradandó a gyermek neme, vércsoportja, tenyérrajzolata, szemrés vágása, száj vonala, stb. Más tulajdonságok azonban vagy a későbbi gyermekkorban, esetleg serdülőkorban mutatkoznak meg. Így barnulhat be a szőke hajú baba, illetve a kékszemű csecsemőből később barna szemű lesz. Bizonyos idegrendszeri tulajdonságok öröklésének eredménye a nyugodt, erős idegzetű gyermek, illetve az érzékeny sokat síró csecsemő.

Az öröklött tulajdonságok, adottságok a környezettel való kölcsönhatás során válhatnak valósággá. Minden gyermeknek vannak értékes öröklött, magával hozott tulajdonságai, adottságai – a nevelés egyik fontos feladata megtalálni és felszínre hozni a gyermekben rejlő lehetőségeket, értékeket.

Külső tényezők:

A környezet (tárgyi, emberi, szellemi) magában hordja az emberiség által felhalmozott kultúrát, amelyet a gyermeknek el kell sajátítania, hogy létezni tudjon.

A tárgyi környezet fontos eleme a természet. A földrajzi (éghajlat, hőmérséklet, csapadék) viszonyoktól függenek részben a táplálkozási szokásaink, az öltözködés módja, a szabadban tartózkodás ideje, szabadban végzett tevékenységek. A tárgyi környezethez tartoznak a használati eszközök, bútorok, építmények, településmód, technika.

A gyermek első és természetes személyi környezete a család – a közvetlen környezetében élő felnőttek és gyermekek. A családtagok életszemlélete, erkölcsi értékrendje, életmódja, viselkedése, a gyermekkel kapcsolatos magatartása, egymás közötti kapcsolatok jellege döntő hatással van a gyermek fejlődésére. A szeretett, az életében fontos helyet elfoglaló személyek egymás közötti viselkedését megfigyeli, átéli és átveszi – így épülnek személyiségébe – szinte észrevétlenül – a társadalmi környezetben elfogadott viselkedési normák, erkölcsi szabályok.

A szellemi környezet – az emberek által felhalmozott tudásra épülő életmódok együttese, a nyelvben kódolódik, és fizikai tárgyokban, hiedelmekben, értékekben, szokásokban és tevékenységekben testesül meg. A fejlődés során a gyermeket igen sok inger érheti a szellemi környezet területéről, a technika fejlődésével a felnőttek felelőssége a mérhetetlen mennyiségű információ szűrése, a gyermek fejlődéséhez szükséges optimális szellemi környezet biztosítása. A természetes ingerek – beszélgetés, mese, ének – a gyermekkorban kiemelkedő fontossággal bír, melyet egyetlen technikai eszköz nem válthat ki.

Kritikus periódus:

Kritikus periódusról akkor beszélünk, ha egy meghatározott rövid időtartam alatt létrejövő behatásoknak, vagy azok hiányának megmászhatatlanok a következményei. Minél korábbi életkorban éri a fejlődő szervezet negatív környezeti hatás, annál súlyosabb elváltozásokhoz vezet a fejlődő szervezetben. A magzati élet első három hónapja kritikus periódus, ha ez alatt az idő alatt károsodás éri a magzatot, akkor ez visszafordíthatatlanná válik (rubeola fertőzés, drog, alkohol).

Szenzitív periódus:

Érzékeny periódus az az időszak, amikor adott pszichikus működés fejlődése optimális, amely időszak alatt adott viselkedés megtanulható. Itt nem mondhatjuk, hogy visszafordíthatatlanok a folyamatok, de károsodások itt is észlelhetők.

2. Az egyéni különbségek

Az emberek néhány szempontból ugyanolyanok, mint mindenki más, bizonyos vonatkozásokban viszont senkire sem hasonlítanak. Az egyéni különbségeknél a fő kérdés, hogy az öröklődés, vagy a környezet következtében különbözünk-e egymástól? Amikor a kiscsecsemő sírós azért van-e, mert örökletes hajlama szerint ingerlékeny, vagy azért mert az anyai szorongás hat vissza rá. A testi méretekben lassabban gyarapodó kisgyermek örökölte-e a könnyebb csontozatát, vagy az étkezési szokásaival, feltételekkel van probléma?

Az örökletes és környezeti tényezők hatását az ikerkutatásokkal vizsgálták. Olyan egypetéjű ikreket hasonlítottak össze, akik valamilyen okból különböző családi környezetben, különböző nevelőszülőknél nevelkedtek. Intelligenciájuk és más tulajdonságaik nagyfokú hasonlatossága az azonos génállományt, az öröklés szerepét támasztotta alá. A kétpetéjű ikrek génállománya jelentősen különbözik, az azonos nevelési környezetben és az azonos életkor miatt képességeikben és más tulajdonságaikban hasonlóan mutatkoznak. Ez a környezeti, nevelési hatásokat mutatja. Mindezek alapján megállapítható, hogy sem a fejlődés belső feltételeit, sem a környezeti tényezőket nem lehet objektív mérce alapján jó vagy rossz feltételekre osztani, hatásukat százalékosan megosztani. Ugyanazok a hatások az egyik gyermek fejlődését pozitívan, a másikat negatívan befolyásolhatják, a belső feltételek különbözősége folytán. A környezeti hatások nem programozott módon hatnak, szoros a kapcsolat a belső és külső tényezők között. A gyermeket születésétől fogva egyedinek tekintő nevelő mindig jól értelmezi a gyermektől érkező jelzéseket és adekvátan jelzi vissza azokat, így az egyéni fejlődés optimális lesz.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A szakmai információ tartalom alapján tekintse át a fenti összetételű csoportjának gyermekeit. Párban dolgozva az alábbi táblázatban írjanak a gyermek neve mellé lehetséges fejlődést befolyásoló belső és külső tényezőket. Gondolják át, és írják le az egyéni fejlődésre gyakorolt hatásukat is.

A gyermek neve	Fejlődést befolyásoló		Hatásuk a gyermek fejlődésére
	belső tényezők	külső tényezők	
Pisti 4 éves			
Kati 7 éves			
Zsolti 5 éves			

János 7 éves			
Gyuri 10 éves			
Panni 7 éves			
Dzsenifer 7 éves			
Zsuzsi 12 éves			
Fanni 14 éves			

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

AZ EGYÉNI SZÜKSÉGLETEK

1. Röviden az emberi szükségletekről

Szükséglet: a motiváció pszichológiájából származó fogalom, amely azt az elégtelennek érzett élményállapotot írja le, amely kielégülésre törekszik.¹

Humánspecifikus motívumokhoz tartozik a hőmérsékletszabályozás, a szomjúság, az éhség, a szexualitás, az anyai viselkedés és a kíváncsiságmotívumok. Valamennyi döntő az öfenntartás szempontjából.

Abraham Maslow személyiség- és szükségletelmélete:

Munkájában megkülönböztette a szükségletek különböző típusait, de azt is megpróbálta megfejtetni, hogy a különféle hiányállapotok, szükségletek megszületése, megszüntetése milyen folyamatok révén történik. Szerinte a szükségletek a cselekvések alapvető motívumai. Elmélete szerint a szükségleteknek létezik egy hierarchiája, mely az alapvető szükségletektől azon komplexebb pszichológiai motivációkig terjed, melyek csak akkor válnak fontossá, ha az alapvető szükségletek már kielégülést nyertek. Az egyik szinten lévő szükségletet legalább részben ki kell elégíteni, mielőtt a felette lévő szint szükségletei a cselekvés jelentős meghatározóivá válnak. Az emberi szükségleteket hierarchikusan egymásra épülő kategóriákba csoportosította:

1. fiziológiai szükségletek
2. biztonsági szükségletek
3. valahová tartozás és szeretet szükséglete
4. a megbecsülés szükséglete
5. kognitív szükségletek (tudás, megértés, tanulás)
6. esztétikai szükségletek
7. önmegvalósítás szükséglete

2. A szükségletekről részletesen

¹ SH Atlasz Springer-Verlag Budapest 1994 (471)

A *fiziológiai szükségletek* a legerősebben jelentkező, legdominánsabb szükségletek. Alapvető fiziológiai szükséglet az éhség, a szomjúság, a szexuális vágy, a pihenés, a mozgás, az anyai reakciók. Ha ezen szükségletek nincsenek kielégítve – vagy akár csak egy közülük – akkor minden egyéb szükséglet megszűnhet, vagy háttérbe szorulhat. Az éhes ember számára egy cél létezik az élelemszerzés, megszűnnek nála az egyéb motivációs tényezők (biztonságosabb gépkocsi vásárlása, emberi kapcsolatok). Ilyen helyzetben még az azonos szinten lévő szükségletek is elvesztik jelentőségüket (alvás, sexualitás). A fiziológiai szükségletek egyediségét az első részben tárgyalt öröklött és környezeti tényezők egyaránt meghatározzák. Igen sok egyéni jellemző kapcsolódik gyermekkorban is az alapvető szükségletek kielégítéséhez.

A *biztonsági szükségletek* a kielégítetlensége következtében fellépő motiváció működése analóg a fizikai szükségleteknél leírtakkal. Biztonság hiányában a többi, magasabb rendű szükséglet jelentőségét veszti, valamint a bizonytalan környezetben élő egyén legfőbb törekvése a biztonság megteremtése lesz. A biztonság annak a tudata, hogy védettek vagyunk a bűnözéssel, a szélsőséges időjárással, a háborúkkal, a járványokkal, a vadállatokkal szemben. Ide tartozik még a létbiztonság érzése is, az a hit, hogy a jövőben képesek leszünk biztosítani az alapvető szükségleteink kielégítését. A biztonsági szükségletek tágabb értelmezésébe sorolható a megszokott, ismert dolgok előnyben részesítése az idegennel, ismeretlennel szemben.

A *valahová tartozás, a szeretet szükséglete* szintjén álló egyén legfőbb törekvése, hogy barátok, vagy szerető családtagok vegyék körül. A lényeg a bensőséges, gyengéd, őszinte emberi kapcsolatban van. Itt a szerelem nem keverendő össze a szexualitással, ez utóbbi az alapvető szükségletek szintjén van.

A *megbecsülés szükséglete* annak az igénye, hogy mások tiszteljék, elismerjék őt és arra, hogy önmaga is becsülje magát. Ez csak úgy lehetséges, hogy mindez valós képességeken, sikereken, eredményeken alapuljon. A tisztelet, elismerés iránti vágy két alcsoportba sorolható. Az egyik az erő, eredményesség, megbízhatóság és szabadság érzése; a másik a hírnév, presztízs iránti sóvárgás. A második azzal az emberi tulajdonsággal van összefüggésben, hogy mindenki szeretne a figyelem középpontjába kerülni, fontosnak látszani, a világ szemében értékesnek, elengedhetetlenül szükségesnek tűnni. Ezen igények kielégítetlensége kisebbségi, elesettségi, frusztrált érzésekhez vezethet.

A *kognitív szükségletek* a filozofálás, kíváncsiság, tanulás, kísérletezés – igen erős motiváló hatással bírnak. A tudás, megértés iránti vágy ugyanolyan személyes jellegű, mint az összes többi szükséglet.

Az *önmegvalósítás szükséglete* a boldogság és kielégülés érzését eredményezi, a tökély és a cél elérésének egy időleges, nem mások ellen irányuló és nem éncentrikus állapota. A csúcserőművek változó intenzitással és különböző kontextusokban jelennek meg (pl., lehet kreatív tevékenység, gyönyörködés a természetben, esztétikai élmény, sport). A szükséglet kielégítése teljesség érzését, elégedettséget eredményez, a szépség – jóság – igazság értékét hozza felszínre.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Keressen rá az interneten a "Gyermei szükségletek" témára. A talált szakirodalmat értelmezzék 4 fős csoportban. A fenti ismeretek és a szakirodalom feldolgozása után tekintsék át a gyermekcsoport tagjainak szükségleteit és hiányállapotait egyénenként.

A gyermek neve	Fiziológiai szükségletek	Biztonsági szükségletek	Valahová tartozás, szeretet szüksége	Megbecsülés szüksége	Kognitív szükségletek	Önmegvalósítás szüksége
Pisti 4 éves						
Kati 7 éves						
Zsolti 5 éves						
János 7 éves						
Gyuri 10 éves						
Panni 7 éves						
Dzsenifer 7 éves						
Zsuzsi 12 éves						
Fanni 14 éves						

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

ÉLETKORI SAJÁTOSSÁGOK

1. Életkori sajátosságok és fejlődési szakaszok

Az azonos életkorban található közös sajátosságokat életkori sajátosságoknak nevezzük. Ezek legfontosabb jellemzői:

- Azonos életkorban jelennek meg.
- Sorrendileg követik egymást.
- Megjelenésük vagy hiányuk fejlettségi és érettségi szintet jelent.

A fejlődési állomások sorát a pszichológia szakaszoknak jelöli. A fejlődési szakasz fogalma utal arra, hogy:

- Egy perióduson belül a viselkedés egy téma körül szerveződik.
- A korábbi viselkedés eltér a későbbi szakaszban tanúsított viselkedéstől.
- A bekövetkezés sorrendje mindenkinél állandó, konkrét időpontjában egyéni eltérések tapasztalhatók.

Az egyes életkori szakaszok felosztása a különböző szempontok alapján szerzőnként eltérő, azonosságként szerepel, hogy a személyiség egymást követő szakaszok során válik egyre fejlettebbé. Az egész életen át tartó fejlődés elvének értelmében életünk minden szakasza egyaránt fontos – a születéstől az időskorig. Eric Erikson pszichoszociális fejlődésmélete az egész életre vonatkozóan fogalmazza meg, hogy milyen életszakaszokban milyen krízisekkel találkozik az ember; valamint milyen feladatokat kell teljesítenie ahhoz, hogy pozitív kimenettel, egészséges fejlődést tudjon megvalósítani. Minden életciklusban megnevezi azt a negatív kimenetet is, mely a krízisek megoldásának sikertelenségét mutatják.

2. A nyolc krízishelyzet²

² Borosán L – Busi E: Pedagógiai személyiségelméletek (<http://edutech.elte.hu/multiped/>)

CSECSEMŐKOR

1. Az ősbizalom kialakulása (csecsemőkori): Ebben a szakaszban kell kialakuljon a gyermekben a bizalom a szociális környezet irányába, melyet ebben az időben a szülei, illetve gondozói jelentenek. A krízishelyzetet a bizalom kialakulása, illetve ki nem alakulása jelenti, és ez a szülői gondoskodás függvénye. Ha a szülő, gondozó mindig megjelenik, amikor a gyermeknek szüksége van rá (éhes, fájdalma van, fél), akkor a gyermekben kialakul a bizalom, későbbi élete során nyitott lesz, megbízik társaiban is. Ezzel ellentétben, amikor a gyermek szükségleteinek kielégítése akadályozott, vagy nem akkor elégítik ki, amikor igazán szükséges lenne, nem alakul ki az ősbizalom és a gyermek később nem fog ragaszkodni, nem fog tudni bízni embertársaiban.

Ha a legbensőbb érzéseinket a bizalom uralja, megerősödik a reményre való képességünk. A remény nem más, mint hogy tartósan hinni tudjunk abban, hogy vágyaink teljesülnek.

Az emberi élet kezdetét biológiai értelemben a petesejt megtermékenyítésétől, szociális értelemben a születés pillanatától számítjuk. Az anya érzelmi kapcsolata gyermekével már a méhen belüli [intrauterin] életben jelentős. A születés nagy minőségi változás az ember életében. Az anya testéből, a biztonságot nyújtó biológiai környezetből a külvilágba, a társadalmi környezetbe kerül. Megváltoznak a létfeltételek (fény, hang, hőmérsékleti hatások, légzés, táplálkozás, anyagcsere). Az újszülött a napnak 90%-át átalussza. Az ébrenlét időszakában szopatják, fürdetik, tisztába teszik. A környezet ingereire adott mozgásválaszai összerendezetlenek. Alkalmazkodásának élettani [fiziológia] alapja a feltétlen reflex (ilyen a szopás, vagy a nyeléssel ellentétes folyamat, a hányás, mely a csecsemő fontos védekező reflexe). A szopás velünk született, öröklött reflex, mely később átalakul: a feltételekhez, környezethez igazodik. Az újszülött számára a környezet legfontosabb tényezője az anya. Az anya közvetlen közelsége emlékezteti a méhen belüli, teljes biztonságot nyújtó életre, így fontos hatással vannak érzelmi életének kialakulására.

Harlow, amerikai pszichológus állatlélektani kísérletekkel is bizonyította az anya és az utód közötti testi kapcsolat jelentőségét (kísérletei során az újszülött majomkölyköket elválasztották anyjuktól és „műanyán” nevelték). A kísérletnél azt tapasztalták, hogy a szőrányán töltöttek több időt a kismajmok, amely az anyai test biztonságot és meleget adó közelségére irányult. A kiegyensúlyozott anya-gyermek kapcsolat tehát érzelmi-kötődési biztonságot ad, feltétele a későbbi emberi kapcsolatok kialakításának.

A születés után az újszülött érzékszervei csak fokozatosan kezdenek működni. Néhány reflexműködésen kívül csak igen primitív, vegetatív jellegű működései vannak. Állandó gondozás, ápolás nélkül könnyen megbetegszik. Az anya magatartása, érzelmi odafordulása már az 1–2 hónapos csecsemőben felélénkületi reakciót, mosolyt vált ki, mégis csak 3–4 hónapos korban képes megkülönböztetni anyját a többi embertől. Ettől az időszaktól az anya és gyermeke korábbi testi kapcsolata fokozatosan érzelmi kapcsolatba megy át. Az anya-gyermek szeretetkapcsolat alapja minden későbbi viselkedésnek, nevelésnek.

A testi fejlődés sajátosságai: A gyermek szervezete nem kicsinyített mása a felnőtt szervezetnek, attól mennyiségileg és minőségileg is eltér. Az újszülött átlagosan 50 cm hosszú, súlya 3–3,5 kg. Az első életév végére a test hossza 25 cm-rel növekszik, súlygyarapodása háromszoros – egy éves korra a csecsemő kb. 10–12 kg. A csecsemő testformája is más, mint a felnőtté; feje nagy, törzse henger alakú, a végtagok rövidek és fejletlenek.

A csecsemő mozgásfejlődése: Egy-két hónapos korában fejét fordítja, rugdalózik, kapálózik, nyújtózik. Ezek a mozgások belső ingerek hatására, spontán módon jönnek létre, és impulzív mozgásoknak nevezzük. A szándékos, irányított mozgások kialakulását három hónapos kor után figyelhetjük meg. A harmadik hónaptól kezdődően fokozatosan összerendeződik a látás és a mozgás. Képes tekintetével követni kezének mozdulatait, és ezzel egyre tökéletesebb lesz manipulációs, kézzel végzett, finom mozgása. Negyedik-ötödik hónap körül oldalára fordul, képes testét elmozdítani, majd fél éves kora körül önállóan fordulni. Hathónapos kor után egyre nagyobb helyváltoztatásra lesz képes, megtanul mászni, kúszni, ülni, majd a kor végére felállni.

Az érzékelés fejlődése: A csecsemő fejlődésének általános jellemzője, hogy az érzékelés ellenőrzi a mozgáskísérleteket. A csecsemő érzékelése nem egymástól függetlenül fejlődik, hanem nagyon korán egymással összekapcsolódva (pl. szem és kéz koordináció).

Beszéd fejlődése: Az újszülött első hangjai a sírás, az „á” és „o” hangjai, melyek differenciálatlanok, élesek. A 4. hónaptól kezdve a csecsemő kapcsolatot talál a hangképzése és hallása között; gőgicsél, majd képződik a beszéd tanulása. A „mama” eleinte jelentés nélküli, közömbös szó, többszöri ismétlés hatására nemcsak érteni kezdi a hangsort, de az eddig közömbös szó jelentést kap.

A csecsemőkor fejlődési állomásairól a www.veszprembolcsodek.mlap.hu szakirodalom menüjében sokkal részletesebb ismertető található fejlődési területenként.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A csecsemőkor krízishelyzet és általános fejlődésmenet ismeretében röviden fogalmazza meg milyen egyéni eltérések lehetnek, illetve milyen egyéni szükségletek jelentkezhetnek ebben az életkori szakaszban!

KISGYERMEKKOR

2. Autonómia a szégyennel, kétellyel szemben (kisgyermekkor): Ebben a korban a gyermek fokozatosan leválik a környezetéről, független lesz, rengeteg kezdeményezőképesseggel rendelkezik. Ha nem ütközik akadályokba, ha biztosítják számára az önállóan végzett munka lehetőségét, akkor a későbbiek folytán a gyermek kezdeményezővé válik, kreatív lesz. Az első olyan szakasz, amikor nyílt konfliktusba kerül a környezetével, hiszen a környezet olyant vár el tőle, amely nem áll összhangban saját késztetéseivel (szobatisztaság). Attól függően, hogy a család mennyire jól oldja meg ezt a konfliktust, alakul ki a gyermekben az autonómiaérzés. Ha mindent tiltanak számára, akkor állandó büntudatot fog érezni, szorongani fog attól, hogy nem helyesen cselekszik, kétségei lesznek saját erőforrásait illetően.

A konfliktus sikeres megoldása az akarat énrminőségét fejleszti ki: az eltökéltséget, hogy szabadon cselekedjünk.

Míg a csecsemő természetes testhelyzete a fekvés volt, addig a kisgyermekre már az álló testhelyzet jellemző. Megtanulja az eszközök használatát. Kifejeződnek a játékcselekvés-fajták. Kialakulnak az értelmes viselkedés elemi formái. Megnö önállósági vágya – megjelenik a dacos magatartás.

Testi fejlettsége, mozgása: Testmagassága 1 éves korban 70 cm, 3 éves korra 90 cm és 1 m közt. Súlynövekedése évente átlag 2 kg. A 3 éves gyermek átlagos testsúlya 13–15 kg. A kisgyermekkor testforma jellemzői, hogy a fej még aránylag nagy, végtagok rövidek. A törzs henger alakú és kevésbé tagolt. A has nagy és előredomborodó – egy „pocak” az egész gyerek. A legtöbb gyerek 12–14 hónapos korban kezd járni. A járási kísérleteknél a kezek szerepe éppen olyan jelentős, mint a lábaké (kapaszkodás, egyensúly), tipegve jár, karjaival egyensúlyozva kormányozza magát. Szívesen kapaszkodik a felnőtt kezébe vagy a korlátba. Lefelé kezdetben háttal, négykézláb közlekedik. A gyermek szinte lemásolja a felnőtt mozdulatait, ami általában valamilyen eszközös tevékenységre irányul. Ez két síkon megy végbe:

- eszközökkel végzett cselekvés, mely szigorú logikához kötött (pl. kanál, pohár, olló, ceruza, lapát, stb.) – ez a gondolkodást fejleszti.
- Játékszerek, amelyek nagyobb cselekvési szabadságot tesznek lehetővé (pl. fedő – lehet kormánykerék, cintányér, stb.) – a képzeletet fejleszti.

Beszédfejlődés: A beszédfejlődésnek nélkülözhetetlen előfeltételei vannak:

- a beszélő környezet,
- ép látó-, halló- és mozgató központ,
- beszédmegértő képesség,
- a hangképző apparátus épsége.

A beszéd megtanulása két szakaszra osztható:

- A beszédet megelőző közlésformák: Az első hangok kiáltásszerű magánhangzók („o”, „á”). A kiáltó hangok 4–5 hónapos korban lassan átmennek gőgicselésbe, azaz a gyermek a magánhangzókat és mássalhangzókat együttesen ejti ki. (pl. „te-te-te”). Az első év végén utánozza a közvetlenül hallott hangokat.
- A beszéd tanulása: A gyermek előbb érti meg a szavakat, és csak utána kezdi használni. Az egyszavas mondatok pl. „mama” „baba” annyi jelentésű, ahány szituációban használja. A második életévben kialakulnak a többszavas, ragozás nélküli mondatok (pl. „Lacika enni”)

A kisgyermek gondolkodása: A kisgyermek gondolkodását érzéki-mozgásos gondolkodásnak (szenzomotoros-intelligenciának) nevezzük.

A kisgyermek játéka: Kisgyermekkorban a funkciós (mindent folyamatosan egymásra rak), vagy gyakorló játék a domináns. Ilyen például a mászás, ugrálás, hanggal való játék, eszközök húzogatása.

A játszás módjai:

- magányos játék: Minden figyelmét saját cselekvésére és a játékszerre összpontosítja.
- szemlélődő játék: Már nemcsak saját tevékenysége fontos, de érdekli a társ is. Abbahagyja játékát, hogy figyelje, mit csinál a másik.
- párhuzamos játék: Keresi a társ közelségét, a másik gyermek mellett hasonló, vagy ugyanolyan játékeszkővel játszik, de nem működnek együtt (pl. fakanállal kevergetnek).
- kapcsolódó játék: Még mindig csak egymás közelében, de nem együtt játszanak. Ekkor azonban már átveszik a játékeszkőzt egymástól, utánozzák egymás cselekedeteit.
- együttműködő játék: Ez több gyermek közös játéka, ahol egy cél érdekében történik a szerveződés, a szerepmegosztáson alapuló együttműködés.

Az érzelmek és az akarat: A gyermek életében az érzelmek igen jelentősek. Legerősebb érzelme az anyához, gondozóhoz fűződő személyes szeretetkapcsolata. Önállósága fokozódik, szeret egyedül, önállóan tevékenykedni. Sikereinek örül, büszke rájuk, és várja a felnőttek elismerését. Megízleli az önálló akarat ízét, és tiltás hatására dacos magatartással reagál, de helyes, következetes neveléssel elfogadja a felnőtt irányítását.

A kisgyermekkor fejlődési állomásairól a www.veszpremibolcsodek.mlap.hu szakirodalom menüjében sokkal részletesebb ismertető található fejlődési területenként.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A kisgyermekkorú krízishelyzet és általános fejlődésmenet ismeretében röviden fogalmazza meg milyen egyéni eltérések lehetnek, illetve milyen egyéni szükségletek jelentkezhetnek ebben az életkori szakaszban!

ÓVODÁSKOR

3. Kezdeményezőkézség a büntudattal szemben (óvodáskor): A kezdeményező gyermek éberen fürkészi, hogy mikor érvényesítheti újonnan szerzett akaraterzését a körülötte lévő világban. A világ felfedezése és manipulálása során szinte kielégíthetetlen kíváncsisággal tanulja új lehetőségeit. A tettek és szavak veszélyesek is lehetnek, a túl jól sikerült akció fájdalmat okozhat másoknak (játékeszköz elvétele, csúfolódás). A túl sok kérdéssel néha a felnőttek idegeire megy. Amikor a kezdeményezés érvényesítése túl gyakran torkollik büntetésbe, helytelenítésbe, megjelenik a színen a büntudat.

A krízis sikeres megoldása a szándék érninőségét alakítja ki: azt a fajta bátorságot, melynek révén elérhetjük céljainkat anélkül, hogy közben félelmet, büntudatot kellene éreznünk.

Óvodáskorban a gyermek a felnőttek vezetésével egész sor tárgyi cselekvést tanul meg, és egyre jobban kibontakozik önállósága. Életében uralkodó szerepe van az érzelemnek. A megismerési funkciók közül előtérbe kerül a képzelet, a fantázia, amellyel igyekszik mindenre magyarázatot adni. Tevékenységében elsődleges szerepe van a játéknak, mely utánpótlásra épül. Mozgásigénye, cselekvési vágya nagy. Jellemzővé válik az önállósulási törekvés és a társak iránti igény. Megjelenik a gyermek „én” tudata. Megjelenik a dac korszak.

Testi fejlődés: Az óvodás gyermek testi, idegrendszeri és mozgásfejlődését meghatározza fő tevékenységi formája a játék, mely a mozgásfunkciók gyakorlásának gazdag lehetőségeit hordozza. A testi fejlődés eredménye az első alakváltozás. Arányosabb alkat jellemzi. Ezt mutatja, hogy a végtagok a törzshöz képest hosszabbak lesznek, izmaik és ízületeik erőteljesebben kirajzolódnak, a törzs henger alakú formája megszűnik. Óvodáskorban az évenkénti hossznövekedés átlaga 4–5 cm, súlygyarapodása 1,5–2 kg. A csontosodás jelentős mértékű. Az óvodás izomzata fáradékony. Ezért terhelés közben gyakran kell kisebb szüneteket.

Mozgásfejlődés: Járása biztonságosabbá válik, a futás jól megkülönböztethető a járástól. A mozgáskoordináció fejlődését óvodás korban a következő tényezők befolyásolják:

- a gyermek mozgásos tapasztalatainak jellege és mennyisége (otthon tapasztaltak – esés, fájdalom),
- a felnőttek mintái (közös séták, kirándulások, rögzül benne a mozgás iránti vágy),
- mozgásképzetek kialakulása (rögzül benne a mozgások leutánzása),
- a gyermek idegfiziológiai érettsége (idegrendszer érettsége a korához).

A finommozgás–koordináció fejlődésében meghatározó szerepe van a kézfej apróbb csontjai csontosodásának, mely az írástanulás belső feltétele. A fejlődéssel képessé válik egyre finomabb és összerendezettebb mozgásra, mint pl. vágás, varrás, tépés, sordísz, stb. A nagycsoportosok képesek 3–4 km-t gyalogolni, kerékpározni, vagy megtanulni úszni. Mozgásfejlődésüknek, mozgástanulásuknak jellemzője, hogy utánzásra alapszik, a felnőtt mozgásmintáit követi.

A mozgásfejlődés zavarai: Hipermobilitás (túlmozgékonyosság) – jellemzője a gyors, kapkodó, célszerűtlen mozgás. Mozgásgátoltság – oka lehet az elszennvedett teljesítménykudarccal vagy kapcsolatban átélt megaláztatás (pl. nem szívesen játszanak, barátkoznak vele)

A megismerő folyamatok fejlődése: A megismerő (vagy pszichikus) folyamatok fejlődése minőségi változáson megy keresztül. Az óvodás megismerő folyamatainak legjellemzőbb sajátosságai:

- spontán megismerés mellett folyamatosan megjelenik a szándékos figyelem és emlékezet, a tudatos észlelés, a megfigyelés szándékossága,
- a megismerés eljut a konkrét fogalmakkal végzett folyamatokig.

Az óvodás érzékelése. Az óvodáskor kezdetére a gyermek érzékszervei már hasonlítanak a felnőttek érzékszerveihez. De csak az óvodáskorban finomodnak, differenciálódnak. A látás útján a gyermek már az óvodáskor elején képes megkülönböztetni az alapszíneket, fejlődik látásélessége, differenciáló képessége. A hallási érzékeléssel biztonságosan megkülönbözteti a zörejeket a zenei hangoktól. Belső hallása sokat fejlődik. A bőr érzékelei a manipulációs, cselekvéses ismeretszerzés során tökéletesednek, ez által a gyerek egyre pontosabb ismereteket szerez a valóságról. Szaglása, ízlelése differenciálódik, behunyt szemmel képes íz és szag alapján megkülönböztetni dolgokat. Mozgás- és egyensúly-érzékelésének fejlettségét dicséri koordinált mozgásainak gyarapodása. Mozdulatai egyre szabályozottabbá válnak. Képes földre rajzolt keskeny csíkon vagy vízszintes és rézsútos padon biztonságosan járni.

Az óvodás észlelése: A gyermek észlelésében esetenként a túlzott globalitás, máskor a túlzott részletezés jelentkezik. Egyik esetben a véletlenszerű egészet, másik esetben pedig a véletlenszerűrészeket ragadja meg. Kezdetben az érzelmi, majd az óvodáskor végére az, értelmi szinkretizmus jellemző.

- Érzelmi szinkretizmusról akkor beszélünk, amikor nem a lényegest emeli ki, hanem olyan sajátosságot, ami őt érzelmileg szubjektívan megragadja.
- Értelmi szinkretizmus – amikor azt emeli ki, amit ő a dologban lényegesnek tart.

Az óvodás észlelése fokozatosan irányíthatóvá válik. Amikor már az észlelés tudatos, tervszerű, célirányos – megfigyelésről beszélünk.

Az óvodás figyelem: Az óvodás gyermekre az önkéntelen figyelem jellemző, de hosszabb ideig tartó működéséhez többszöri motivációra van szükség. A szándékos figyelem el is fárasztja a gyermeket. A 3–4 éves gyermek 10 perces mesehallgatásba is iskoláskorra belefárad, viszont a 6 éves már 40–45 percig is képes egy játékban részt venni.

A figyelem fenntartásának eszközei:

- a téma újszerűsége,
- a téma életszerűsége,
- az aktivitás lehetősége,
- az érzelmi motiváció,
- problémászerűség.
- A figyelem sajátosságai:

A figyelem alaptendenciája, hogy vándorol ((fluktuál).

A figyelem átvitele. A figyelem sokszor egy dologhoz, eseményhez tartósan tapad (perszeverál). Kellő időt kell hagyni, amíg a gyermek azonosul az új helyzettel, elfogadja azt, tehát az új inger felfogására képes lesz. A figyelem terjedelme. Az óvodás kettőt-hármat képes rövid időegység alatt figyelmébe fogadni. A figyelem megosztása még gyenge. A figyelem tartóssága. A 3–4 éves gyerek 5–10 percig, míg az 5–6 éves percig képes figyelni.

A figyelem zavarai:

- nagyfokú fluktuáció – a gyermek kapkodó, feladatmegoldását kudarc kíséri.
- dekoncentrálttság – képtelen az összpontosításra,
- „befelé figyelő” gyermek – érzelmi konfliktussal küszködő, ami elvonja a figyelmét a külvilág feladatairól.

Az óvodás emlékezetének sajátosságai: Az óvodáskor elején az emlékezet önkéntelen jellegű. A kor második felében már szándékos emlékezeti tevékenységre is képes lesz a gyermek.

Az emlékezést segítő tényezők:

- játékos szituáció
- szereppel való azonosulás
- mese
- rím, ritmus, ismétlés

A szándékos emlékezés előnyösen befolyásolja az emlékezet teljesítményét a csoportosítás, rendszerezés, ismétlés. Legkorábbi emlékképeink, amelyeket fel tudunk idézni, a 3–4. életévben keletkeztek.

Az óvodás képzelete: A képzelet – emlékképekből, tapasztalatokból egy új kép létrehozása az agy analizáló, szintetizáló működésével. A képzelet az emlékezet meglétét feltételezi, ezért egyértelmű, hogy aktív képzeleti tevékenység az óvodáskor előtt kevésbé fordul elő. Vagyis nem fejlettebb az óvodás képzelete csak szerepe nagyobb a gyermek életében. A 3–4 éves gyermek képzeletét inkább az érzelem és nem az értelem irányítja. A gyermeki fantáziának ezt a sajátosságát azonban nem szabad összetéveszteni az igazi hazugsággal. Az igazság ilyen elferdítése nem szándékos, hanem az erőteljes fantáziaműködés és a gyenge tudati kontroll eredménye. A képzelet egyik legjobb éltetője a mese. A mesét a 3 éves gyermek gyakran úgy éli meg, mint valós történetet. A mesélés szándékának bejelentésévei tegyék egyértelművé, a mesejellegét a kezdő és a befejező sztereotípiák, mesei fordulatok, szereplők és jelzők segítségével. A 4–5 éves gyermekben már ütközik a mese és a valóság. A szerepjátékban azonosulva a felnőtt szerepkörével, lehet orvos, boltos, rendőr; az óvodai szék lehet mentőautó, hajó, vagy rakétakilövő, mert képzeletével felruhazza a funkcióhoz szükséges tulajdonságokkal. Rajzaiban, festményeiben is képzelete nyilvánul meg akkor, amikor az alaktalan firkát madárfészeknek, almának vagy éppen nyuszinak nevezi.

Az óvodás gondolkodása: Az óvodás mindennapi tevékenységében a gondolkodás még nem önálló pszichikus tevékenység. A kis és középcsoportosok csak a problémák igen szűk körénél képesek a helyes megoldásra. Az óvodás korosztálynál a gondolkodási műveletek szinte mindegyike megtalálható, azonban még minőségileg sokban eltér a felnőtt műveletrendszerekben való gondolkodásától.

- Analízis–szintézis: A helyes gondolkodás a két művelet egyensúlyát feltételezi. Az óvodás gondolkodására a szintézis túlsúlya jellemző. Az egészből olyan részeket emel ki a gyermek, amely őt érzelmileg, esetleg gondolatilag erősen megragadja. Az analízisre és szintézisre nemcsak a problémahelyzet értelmezésénél, hanem a feladat megoldásánál és ellenőrzésénél is szükség van., Az elkészült produktumot össze kell hasonlítani a feladattal.
- Összehasonlítás: Összehasonlításra elsősorban gyakorlati problémahelyzetek megoldása készíti a gyermeket. Összehasonlításai nyomán rohamosan fejlődik, pontosabbá válik analizáló tevékenysége is. Az óvodás könnyebben fogja fel a különbözőséget, mint a hasonlóságot. Fontos, hogy világosan kitűnjék az ismertetőjegy, amely szerint az összehasonlítás történik.
- Általánosítás: Elemi általánosításokra is képessé válik a gyermek, azonban ezek az általánosítások nem a lényeges jegyek kiemelésén alapulnak. Az általánosítás foka az ismeretektől függ.

A gondolkodás fejlődési szakaszai óvodás korban:

- A cselekvő–szemléletes gondolkodás: Az óvodáskor elején a gyerek érzékszervi–mozgásos problémahelyzet felismerésében, feldolgozásában a legbiztosabb. Annál biztosabb a probléma megértése, minél többoldalú az érzékszervi megerősítés, és eredményesebb a problémamegoldás, ha mozgáshoz, cselekvéshez kapcsolódik. A gondolkodás cselekvésbe ágyazott. Ezért az óvodáskor elején a gyermekeknek szánt magyarázatokat össze kell kapcsolni a cselekedtetéssel és a tárgy szemléltetésével.

- A szemléletes-képszerű gondolkodás: 5 éves kor után egyszerűbb feladatok esetén akkor is elvárható a megoldás, ha a gyermek csak látja az eszközöket, a probléma megoldásának feltételeit de nem cselekedhet velük.
- A nyelvi gondolkodás: Óvodáskor végére képessé válik a gyermek arra, hogy a II. jelzőrendszer síkján megjelenő, egyszerűbb problémahelyzeteket segédeszközök nélkül is megoldjon.

Beszédfejlődés óvodáskorban: A gondolkodás és a beszéd együtt fejlődik. A gondolkodás mind nagyobb teljesítményre lesz képes, amely a beszéd fejlődéséhez belső alapot biztosít. Az óvodás beszédében különböző beszédfajták élnek egymás mellett.

- A szituatív beszéd: A beszéd tartalma az óvodáskor kezdetén az a szituáció, amelyben él a gyermek. A beszéd csak abban a szituációban, és azok számára érthető, akik a gyermekkel együtt vannak ebben a helyzetben, élményben. Ezt a beszédet mivel helyhez és szituációhoz kötött az érthetőség, szituatív beszédnek nevezzük. A szituációban résztvevők fél szavakból, jelzésekből is megértik egymást.
- Az egocentrikus beszéd: A gyermek tevékenység közbeni monológja. Vannak, akik szerint ennek a beszédfajtának nincs közlési funkciója, a gyermek saját magának beszél. Azt vallják, hogy a beszéd nem tölt be szociális funkciót, mert a gyermek saját belső élményeiből és lelkiállapotából fakad.
- A szocializált beszéd: A fenti nézettel szemben a szocializált beszéd az egymás közötti érintkezés funkcióját szolgálja. Az egocentrikus beszéd szociális természetű, a másik ember felé irányulást szolgálja, s ha eléri azt, megszüntetve önmagát, szocializált beszéddé válik. Tehát az egocentrikus beszéd az együttműködés formájaként jelenik meg, amikor az együttműködés realizálódásának belső feltételei hiányoznak. Az egocentrikus beszéd átmenet a későbbi, belső beszéd felé.
- A kontextusos beszéd: Sajátossága, hogy a beszéd értelmét a szövegösszefüggés adja meg. A beszédnek önmagában is összefüggő szöveg jellege van. Szükséges, hogy rendelkezzen a gyermek olyan mondatszerkesztési bázissal, amelyet a felnőtt mintáiból merít, amelyben megfogalmazhatja mondanivalóját. Tehát az óvodás beszédfejlődésének egyik tendenciája a folyamatos, összefüggő beszéd megjelenése. A minta, amelyet a gyermek elsősorban a családban az anyától kap meg, igen különböző lehet.

Beszédhibák: Ha gyermek még nem tud gazdálkodni a hangképzéshez szükséges kilélegzett levegővel, ezért beszédében megakad, kapkodni kezd, hangokat, szótagokat ismételi.

Rendellenességek a gyermek beszédében:

- Pöszeség: A kiejtés és a beszéd tisztaságának zavara. Bizonyos hangok vagy hangkapcsolatok helyes képzésének vagy kiejtésének képtelensége. Okai: Veleszületett tényezők, a különböző fejlődési rendellenességek (fog, áll, ajak, nyelv), hallászavarok, veleszületett beszédgyengeség, értelmi fogyatékoság stb. Tennivalói: Beszédhibásnak a normális beszédfejlődésű, öt éves kort betöltött, tiszta artikulációval nem rendelkező gyerekeket tekintjük. Legfontosabb feladat, hogy még iskolakor előtt szakemberhez (logopédushoz) forduljanak a pösze gyermekkel.

- Dadogás: Sokoldalú kórkép, beszédneurózis. Alkati alapon létrejövő görcsszerű neurózis, amely a beszéd összerendezetlenségének zavarában, a ritmus és ütem felbomlásában, a beszéd görcsös szaggatottságában jelentkezik. Okai: A veleszületett okok között szerepelhet a központi idegrendszer intrauterin károsodása. Böhme szerint (1968) a dadogás okai:
 - környezeti tényezők,
 - öröklés,
 - kora gyermekkori agykárosodás,
 - pszichés zavarok.
- Tennivalók (megelőzés): Az élettani dadogás rögzül és tényleg dadogás lép fel, a remény, hogy rendbe jön, többnyire nem teljesül. Célszerű minél előbb szakemberhez fordulni.
- Hadarás: A dadogás mellett a beszéd ritmusának és ütemének zavara a hadarás. A hadarás nem egyszerűen gyors beszéd, hanem az érthetőséget zavaró tünetek egész sora. Okai: Örökletes tényezők, gyenge idegrendszeri alkat, vele született beszédgyengeség, szülési sérülések következtében kialakult agysérülések, a beszédfejlődés szempontjából kedvezőtlen hatások, betegségek, a környezet általi elhanyagoltság, a rossz beszédpélda. Tennivalók: a dadogáshoz hasonlóan – orvosi, pszichológiai, logopédiai – beavatkozás vezet csak eredményhez. Fontos a "kellő időben való felismerés" komplex kezelése, a szülők, nevelők részéről az együttműködés.
- Orrhangzóság: Nem artikulációs zavar, hanem a beszéd hangszínének a megváltozása. Csupán három hang – az orrhangzók – esetében (m, n, ny) fordul elő orrhangzóság, vagyis megszűnik a lágy szájpada zár a száj és az orrüreg között. Okai: Két csoportra oszthatók:
 - veleszületett okok: teljes vagy részleges szájpada hasadék, lágy szájpada sérülések, kemény szájpada hátsó részének csonthiánya, érszűkületek az orr és orrgarat-üregben.
 - szerzett okok: bénulások, hegedések, sérülések, zsugorodás, helytelen beszédszokás, utánzás, nátha, polip, orrgaratmandula túlbujánzása stb.
- Tennivalók: Elsőrendű feladat a gégeészeti, foniátriai, logopédiai kivizsgálás elvégzése. Az eredményes munka érdekében a szülők és nevelők együttműködése is szükséges.
- Megkésett beszédfejlődés: Ha a gyermek hároméves kora után kezd el beszélni, s értelmi fogyatékos, nagyothallás, siket- némaság, hallónémaság, mint oki tényezők kizártak. Okai: A megkésett beszédfejlődés okai között az örökletes tényezőknek van a legnagyobb szerepük. Veleszületett okként szerepelhet az általános mozgásos fejlettség is, valamint a beszédszervek veleszületett fejlődési rendellenessége, például ajak és szájpada-hasadék. A szerzett okok között koraszülés, szülési sérülés. Tennivalók: Az esetleges fogyatékoság kizárása érdekében a gyermekgyógyászati és orr-fülgégész szakorvosi vizsgálat elkerülhetetlen.

Érzelem és akarat: Az egyedfejlődés során egyetlen életkori periódusban sincs olyan jelentős szerepe az érzelmi életnek a személyiség egésze fejlődésében, mint óvodáskorban. Az óvodás emocionális fogékonysága hatással van észlelésére és gondolkodására is. Nyomot hagy összes pszichés megnyilvánulásán, a gyermek egész pszichés arculatán. Az érzelmek cselekvésre ösztönző, mozgósító ereje rendkívül nagy, amely nemcsak a cselekvés motiválásában nyilvánul meg, hanem végigkíséri a cselekvést, sőt a tett is addig él, amíg az érzelmek jelen vannak. Az érzelmi élet jellemzői. Az óvodásnál, különösen a kiscsoportban maga a tevékenység jelent örömet. Nem a produktum jelent érzelmi élményt, hanem maga a cselekvés. Az óvodáskorban a gyermeket nagyfokú emocionális ingerlékenység, gyenge emocionális stabilitás jellemzi. Az óvodás gyermek érzelmei labilisak. Tehát az óvodás érzelmi megnyilvánulásaiban a polarizáltság jelentkezik. (Az egyik pillanatban sír, a másik pillanatban már örül.) Az óvodáskorban bővülnek a gyermek érzelmei, és megjelennek az ún. magasabb rendű érzelmek is.

- intellektuális érzelmek – a kisgyermekkor "mi ez" kérdések tovább bővülnek a "miért" kérdésekkel
- erkölcsi érzelem – a felnőtt elvárásainak fokozatos elfogadása és beépítése, valamint a viselkedés akaratilag szabályozásának fejlődése elősegíti az erkölcsi normák, társas kapcsolatok, felelősségérzet elemi formáinak létrejöttét. Az óvodai élethez közelálló feladat sikeres elvégzése örömet, büszkeséget, az önérték-tudat növekedését eredményezi. Az elfelejtés vagy felületes megoldás már a 3–4 éves gyermekben is bizonyos szégyenérzetet idéz elő.
- esztétikai érzelem – gyönyörködteti az óvodást a dal zeneisége, a mondóka ritmikussága, a virágzó fa, a serkenő fű

Az óvodás tevékenységének jelentős részét az önkéntesség jellemzi. Életének azonban már meghatározott szabályai vannak, amelyekhez alkalmazkodnia kell. Ezek szándékosságot, akaratot igényelnek.

Akarati életének jellemzői.

- fokozott önállósági törekvés: egyéni sajátossága- önállóságaitól függően egyeseknél kisebb, másoknál nagyobb törekvés mértékben mutatkozik 3 éves kor körül. Az "én akarom", "én egyedül" kifejezések arra utalnak, hogy bízva erejükben, nem túrnak el közvetlen segítséget.
- Képességeik fejlettsége nincs mindig arányban cselekvési törekvéseikkel, vágyaikkal, elképzeléseikkel. Tetteiket nem kíséri mindenkor siker, a kudarc elviselésére még nem edződtek meg, és önuralmuk is most fejlődik. Így szándékuk meghiúsulását dacos magatartásban vezetik le.

A dacos magatartás jellemzői:

- A dac mindig válasz a másik ember magatartására.
- A dac viharos, erősen érzelmi jellegű, rövidzárlatos magatartás. (Pl. toporzékol, földre veti magát.)
- Elveszti kapcsolatát céljával, környezetével.

- A dacot nem tekintjük az óvodáskorú gyermek életkori sajátosságának, hanem helytelen nevelői ráhatás következményének.
- A dacos magatartás kialakulásának oka.
- A gyermek szükségletének kielégítésében akadályoztatott,
- önállóságát gátolják,
- értelmetlen, kellemetlen tevékenységre kényszerítik,
- megakadályozzák a játékában.
- A dac általában önmagától elmúlik, de jó pedagógiai eszköz az „átterelés”.

Feladattudat az óvodáskorban. A feladattudatot fejleszthetjük az óvodai foglalkozásokkal, a megbízások, a naposi munka, a házi feladatok teljesítésével és mindenkori értékelésével. A becsvágyat könnyen felkelthetjük a gyermekben. Az önuralom az óvodáskor folyamán jelentősen nő. Még az óvodáskor elején az érzelmek uralják az akaratot, a kor végére az érzelmek kizárólagossága megszűnik.

Szociális kapcsolatok: A családból és bölcsödéből óvodába kerülő gyermek más-más szinten ugyan, de már rendelkezik bizonyos szociabilitással (társ iránti igénnyel). Amíg, elsősorban a felnőttek társaságát, a velük való kontaktust igényelte, a három éves gyermek már fokozatosan vágyik hasonló korú társai közé. Társas kapcsolatok. A gyermek utánzási vágya óvodáskorban igen nagy. Már nem a felnőtt cselekvése az egyetlen viselkedési minta, hanem a gyermek társaké is. Az utánzás lehet kölcsönös, vagy egyirányú. Ez utóbbit modellkövetésnek nevezzük. Kölcsönös utánzás azonos korú és fejlettségű gyermekek között jön létre. Az egyik tesz valamit, a másik ugyanazt csinálja. Modellkövetésnél az utánzás egyirányúvá válik. Akkor találkozunk e formával, amikor az egyik gyermek tapasztaltabb, mint a másik.

A "barátválasztás"

- 3-4 éves: szimpátia kapcsolata külső jegyek alapján (Pl. „Azért a barátom, mert virágos a szoknyája”.)
- 5-6 éves: barátság belső tulajdonságok alapján (Pl. „Azért ő a barátom, mert mindenkinek szokott segíteni”.)

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Az óvodáskor krízishelyzetének és általános fejlődésmenetének ismeretében tekintse át a csoportjában élő Pisti és Zsolti helyzetét. A fejlődésmenetükben milyen eltérések lehetségesek, ezeknek az oki hátterét is próbálja felfedni. Milyen egyéni szükségleteik lehetnek a fiúknak?

ISKOLÁSKOR

4. Teljesítmény a kisebbséggel szemben (iskoláskor): A gyermek iskolába kerül és a játék szerepét átveszi a szisztematikus tanulás. A teljesítmény már nem abból áll, hogy egyszerűen csak megtesz valamit, hanem olyanokat kell megtennie, amit mások értékesnek ítélnék. Ráadásul a mások által helyesnek és kívánatosnak vélt módon kell elvégeznie. A gyermek úgy léphet túl sikeresen ezen a szakaszon, ha úgy érzi, hogy mások által elfogadott módon képes ellátni feladatait. Veszély, ha a kisiskolásban kisebbségi érzés alakul ki a feladat elvégzése utáni állandó elégedetlenség miatt. A szülők, tanárok, iskolatársak állandó rosszallásával olyan helyzetbe hozzák, melynek révén hibásnak, erkölcsileg rossznak látja amit csinál – hozzá hasonló kortársak felé fordul.

A teljesítmény és kisebbségi érzés közötti konfliktus sikeres megoldása a kompetencia érzését alakítja ki: azt az érzést, hogy képesek vagyunk olyasmit tenni, amit mások pozitívan értékelnek.

Az iskolába lépés a gyermek számára valóban a fejlődés leglényegesebb fordulópontja. A kisiskoláskor a 6–10 éves életszakaszt foglalja magában. Hazánkban ez az általános iskola alsó tagozatának időszakát jelenti. Az eddigi fő tevékenységet, a játékot felváltja egy sokkal szervezettebb, lényeges több szabállyal kötött tevékenység, az iskolai tanulás.

Változásokon megy keresztül:

- megváltozik a bioritmus: határozott időben kell felkelnie, az iskolába pontosan kell megérkeznie, és együtt kell dolgoznia a tanáraival és társaival, házi feladat elkészítése
- megváltozik viszonya tanárához, szüleivel és társaihoz: tevékenységének megítélésében az iskolai siker és sikertelenség válik értékmérővé.

A családban is megváltozik a helyzete. Szülei, a családtagjai figyelemmel kísérik tanulását, teljesítményét, és igyekeznek a feltételeket biztosítani.

Mindez átalakítja a gyermek egész tudatát, viselkedését, személyiségjegyeit: – felelősséget érez tetteiért, tudatos, szervezett tevékenységre képes, kívánságait alárendeli a közösség érdekeinek, fegyelmezi önmagát, kialakulnak akarati tulajdonságai.

Testi és mozgásfejlődés: A testalkat változás, amely megkülönbözteti az iskolás gyermeket az óvodástól, még az iskolába lépés előtt elkezdődik. A fokozatosan megszűnő gyermekkori formát egy fejlettebb, arányosabb, harmonikusabb testalkat, az iskolás gyermek alkata váltja fel. Nagyon fejlődik a kisgyermek ebben a korban. Évenként átlagosan 5–6 cm-t nő, és súlya 2–5 kg-mal gyarapszik. Anatómiai és fiziológiai fejlődés főbb mutatói:

- arányossá válik a fej, a végtagok és a törzs mérete
- kialakul az élettani görbe

- vállak szélesebbek
- szembetűnik a csípő
- visszafejlődik a pocak
- eltűnnek a zsírpárnák
- csontozata rendkívül hajlékony
- a mozgásnak továbbra is elsőrendű szerepe van a gyermek testi fejlődésében
- a központi idegrendszerben bekövetkezik egy „érettségi lökés”
- az ujjpercek csontosodása csak 11–12 éves korra fejeződik be
- az izomzat jelentősen növekszik (a testsúly 27%-át teszi ki)
- az idegkapcsolatok fejlődésében megváltozik az izgalmi és gátlási folyamatok viszonya.

A megismerő folyamatok fejlődése: A kisiskoláskor folyamán az első időszakban (1–2. osztály) még az első jelzőrendszerre épülő pszichikus folyamatok túlsúlya jellemző.

Értékelés – észlelés:

- a különböző tantárgyak hatására intenzíven fejlődik az agykéreg analitikus-szintetikus funkciója
- különösen erőteljes a látás élességének fejlődése, mely 7 éves korban a leggyorsabb
- a differenciáló képesség a színek felismerésében is jelentős
- a megismerésben a látás után a hallási érzeteknek van a legnagyobb szerepük
- a korábbi életkorra jellemző szintetikus látásmóddal szemben kezd kialakulni a valóság lényeges mozzanatait megragadó elemző látás
- tér észlelése konkrét
- téri fogalmi ugyanakkor még nem alakultak ki, téri képzetéből hiányzik az általánosítás
- idő észlelése valamivel elmarad a fejlődésben a többi észleléshez képest

Emlékezés:

- az iskolába kerülés után különösen a szándékos emlékezés kap szerepet
- a kisiskolás emlékezetének sajátossága az emléktanyag érzelmi jellege
- a kisiskolás emlékezeti sajátossága a tanulás is, melynek jellemző vonásai a korban:
- nem tudja kiemelni a lényegest a lényegtelen közül,
- a tananyagot nem érti, ezért szóról-szóra tanul,
- beszédének alacsony a fejlettségi szintje
- az önálló bevésés és felidézés hiánya is megfigyelhető

A képzelet:

- a kisiskolás korban főleg a reprodukív képzelet fejlődik, fontos szerepe a tanuláshoz
- a valóságot reálisan tükröző képzelet azonban nem azonnal alakul ki
- az 1–2. osztályos tanulónál még felfedezhető az óvodáskorra jellemző fantáziahazugság maradványa
- a képzelet 3–4. osztályban kezd megváltozni

A gondolkodás:

- az iskolába lépő gyermek gondolkodásának legjellemzőbb tulajdonsága, hogy konkrét, képszerű, szemlélethez kötött
- a legelemibb számfogalmak kialakításának is közvetlen szemlélet az alapja.
- később képzetek alakulnak, még később az összeadás művelete fogalomává válik
- kezdetben a gondolkodás átalakulása csak mindig azon a tevékenységen belül történik meg, amelyet a gyerek már megfelelő fokon elsajátított
- a különböző tevékenységekben mutatkozó, különböző fejlettségi szint a koegzisztencia törvénye, ami azt jelenti, hogy a fejlődés az egyik területen magasabb, míg a másik területen egy alacsonyabb szinten áll.
- a viszonylatok összefüggésének felismerése az elméleti gondolkodásnak fontos mozzanata (pl. egész-rész, tér-idő, ok-okozat)
- az oksági összefüggések és egyéb viszonylatok csak konkrét tárgyakkal kapcsolatban világosak
- a mai iskola egyik kiemelt feladata a gyermek alkotó, kreatív gondolkodásának fejlesztése
- fejlesztést célzó gyakorlatra szinte minden tantárgy ismeretanyagában lehetőség van:
- vitaindító szokatlan jellegű kérdések (pl. „Mi lenne, ha nem dolgoznának az emberek?”)
- nyelvtani feladatok (pl. „Alakítsd át a tőmondatot bővített mondattá!”)
- matematikai feladatok (pl. „nyitott mondat”, halmazok közötti javító játék)

A figyelem:

- a kisiskolás figyelme még nem elég tartós, gyakori ingadozást mutat
- az 5-7 éves gyermek kb. 15, a kisiskolás 20 percig képes koncentrálni, nem számítva az egészen kis fluktuációkat.
- amíg a felnőtt 5-6 dolgot tud egy pillanat alatt figyelmével megragadni, addig a kisiskolás kettőt-hármat.

Érdeklődés és fő tevékenységi formák alakulása. Általában minden érdekli, ami a világban történik. Leginkább a tárgyak, szerszámok, a technikai eszközök, a természet világa (állatok, növények), de legfőképpen saját mozgásos élete, vagyis az eszközökkel való bánás, szétszedése-összeállítása érdekli.

A kisiskolások többségét kezdetben minden tantárgy érdekli. A későbbiekben a sikerek és a kudarcok határozzák meg, hogy a tantárgyak szeretete hogyan differenciálódik. A mai gyermekek többsége már 7-8 éves korában olvasóvá válik. Szívesen olvas írásokat, amelyben nagy, hősi erőfeszítéseket tesznek a szereplők népük jobb sorsa, a győzelem, a szabadság érdekében. Az érdeklődés fejlődésének jellegzetes megnyilvánulása a különböző tárgyak gyűjtése, és ebben már a rendszerezés elve is megjelenik.

A beszédfejlődés. A gondolkodás és a beszéd szoros kölcsönhatásban van. A beszédhiányosságért felelős leggyakoribb okok:

- A helytelen légzéstechnika (a levegővel nem tud gazdálkodni)

- Hangindításukra a végtelenség jellemző (
- Artikulációjuk, hangsúlyozásuk, hanglejtésük helytelen
- Sok helyes ejtési hiba, nyelvjárási hiba (hosszú hangokat helytelenül megrövidítve, vagy meghosszabbítva)

Az iskolában a tanulónak már tudatosan kell elsajátítania a helyes beszéd szabályait. Megkezdődik a nyelvtan tanulása is. A hangos beszéd mellett megtanulnak írni, olvasni.

A folyékony olvasás elsajátításában három fázis különböztethető meg:

- analízis fázis (hangokat elolvas, de nehéz összeolvasnia);
- szintézis fázis (felismeri a szót, és előzetes elemzés nélkül kimondja);
- analitikus–szintetikus fázis (a két folyamat egyensúlyba kerül, gördülékenyen, tévedés nélkül olvas)

Az iskoláskor elején a gyermek beszédében látszólagos visszafejlődés mutatkozik. Az olvasás elsajátítása és egyéb tantárgyak hatására a gyermek szókinccse jelentősen növekszik. Viszont már kisiskolás korban óvni kell a gyereket a verbalizmus veszélyétől.

Az érzelmi és akarati élet jellemzői. Az érzelmek szempontjából a 6–7 éves gyermek átmeneti sajátosságot mutat. Az iskolai élethez szükséges alkalmazkodás csak fokozatosan alakul ki, a személyiség általános változásának keretében. A kisiskolás egészséges érzelmi állapota a vidámság. Érzelmi életének fő jellemzői az érzelmek erőssége, tempója, labilitása.

Az erkölcsi érzelmek keletkezésének igazi tere az osztályközösség, melynek a gyermek is tagja. A kritikai érzék fejlődésével csökken a gyermek nyíltsága, megtanulja spontán érzelmeit elpalástolni. Az intellektuális érzelmek a tanulással kapcsolatos pozitív és negatív élményekben jutnak kifejezésre. Az esztétikai érzelmek a kisiskoláskor kezdetén még fejletlenek. A tartalom és forma egységéből még csak a tartalom ragadja meg, és csak fokozatosan jön rá a formára.

Az akaratfejlődése kapcsolatban van a gyermek megismerő tevékenységével, érdeklődésével, érzelmeivel, a tevékenység végrehajtásával. A 6–8 éves gyermek még kevésbé kitartó cselekvéseiben. Fordulatot csak 9–10 év körül tapasztalunk, amikor a kritika és önkritika képessége kialakul, megtanul mérlegelni. Kialakítja saját értékvilágát, amely irányítja választásait.

A szociális kapcsolatok változása. Az első osztályos gyermek még a tanító elismerését, szeretetét szeretné kivívni. Főleg a tanító kedvéért tanul, azért engedelmeskedik, azért tesz meg mindent, mert a tanító kéri rá. A tanítóhoz való érzelmi viszonyt sokáig a tekintély és ragaszkodás jellemzi. Csak az alsó tagozat vége felé kezd ez, a tanítói tekintélyt mindenek fölött tisztelő és elfogadó beállítottság fellazulni. A gyermek felnőtthez való kötődése mindinkább fellazul, és a vele egykorúak felé fordul. A kisiskolás életében fokozatosan a közösség válik tevékenységének fontos motívumává. A csoportos együttlétek gyakoriságával nő a gyermek önállósága és fokozatosan megszilárdulnak csoportlélektani értelemben vett szerepük. (pl. stréber, mókamester, okos-tojás, stb.)

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Az iskoláskor krízishelyzetének és általános fejlődésmenetének ismeretében tekintse át a csoportjában élő János, Kati és Dzszenifer egyéni szükségletei mellett a lehetséges egyéni eltéréseket. Keressen okokat, miért kerülhetett Panni és Gyuri eltérő tanmenetű iskolába? Az előzőekben készített táblázatok információit ötvözze az életkori sajátosságokkal!

SERDÜLŐKOR

5. Az identitás megtalálása a szerepdiffúzióval szemben (serdülőkor): A serdülő keresi helyét a világban, megpróbálja felfedezni saját értékeit, pozitívumait. A szerepkonfúzióban az énkép sok-sok összetevője egymással összeegyeztethetetlennek tűnik. Minél nagyobb az össze nem illés az összetevők között, annál jobban összezavarodik. Eljuthat mindez odáig, hogy egyetlen szerep sem lesz, amit szívesen betöltene. Mindebből kikerülni csak úgy tud, ha sikeresen ötvözi a korábbi pszichoszociális fázisok én-fogalmait, ezt az integrált énfogalmat pedig összhangba hozza a mások róla alkotott elképzeléseivel. Csak e két folyamat összhangja adja a szilárd identitás érzését. Ha ezt nem sikerül kialakítania, akkor szerepkonfúzió lép fel, és az érzés iránytű nélkül marad. Nem képes hivatást, ehhez vezető képzést találni magának, a kínzó hiányt pedig úgy próbálja betölteni, hogy túlazonosul személyiségének ellentmondó mintákkal.

A sikeres identitás kialakulásával együtt járó erény a hűség. A hűség a saját identitásunkhoz való ragaszkodást jelenti, akkor is hűségesek vagyunk önmagunkhoz, ha vállalt értékeink esetenként ellentmondásosak.

A serdülőkor a gyermekkor és a felnőttkor között helyezkedik el – átmeneti korszak. A gyerek érdeklődése egyre inkább a külvilág felé fordul. Nemcsak biológiai feladat, hanem:

- lélektani szempontból sajátos szakasz, amelynek lezajlása közben a serdülő másként gondolkodik, érez, cselekszik, mint akár gyermek-, akár felnőttkorban.
- erkölcsi értékek szemszögéből nézve tagadja azokat a szabályokat, amelyeket gyermekként elfogadott, de nem ismeri eléggé a felnőttek világának erkölcsi elveit.

A serdülőkor feladatai:

- A saját test elfogadása (fizikai, biológiai)
- A nemi szerepek elsajátítása
- Az affektív és intellektuális érettség kialakítása; a reális önértékelés kialakítása
- érzelmi függetlenség, leválás a szülőktől
- Felkészülés, beilleszkedés a társadalmi folyamatokba
- Pályaválasztási érettség kialakítása

- Érték- és normarendszer kialakítása, elfogadása, saját ideológia

E nagy feladatok megoldásához az egész gyermeki személyiségstruktúrát át kell építeni, új alapokra kell helyezni. A serdülőkort így a struktúrabomlással járó feszültségek és bizonytalanság miatt nyugtalan fázisnak, az ifjúkort pedig az új struktúra fokozatos kiépülése, megerősödése folytán a lehangolás fázisának nevezzük. A serdülőkor jelentős változásokat okoz a személyiségben.

A serdülőkort három szakaszra szokták felosztani:

- korai pubertás szakasz
- prepubertás szakasz (10–12 év): Amikor a biológiai változások megkezdődnek, a középső pubertás szakasz, amikor a biológiai változások teljesen kifejlődnek.
- postpubertás szakasz (13–17 év): Amikor a pubertás pszichológiai problémái nagyrészt megoldódtak, kialakul a személyiség egyensúlya, a serdülő az ifjúkorba lép.

Biológiai és pszichés változások. A szervezet egész hormonális rendszerének működése átalakul. Hormonok termelődnek, idegrendszeri működések változnak meg: izzadás, szívdobogás, sápadás–pirulás, feszültségérzés, fej- és gyomorfájás. Központi idegrendszert ért hatások: ingerlékenység, indulatosság, gyorsan lelkesedik, érzékenyül, könnyen megbánt valakit. Kezdetben a hosszú, csöves csontok növekednek (végtagok megnyúlnak), és ettől bizonyos mértékig aránytalanná vélik a serdülő alkata. Testsúly és a magasság is emelkedik (lányoknál 5–6 kg, 7–10 cm/év, fiúknál 6–7 kg, 10–12 cm/év). A fiúknál nő az izomzat, és a kamaszkor végére az izomerő csaknem a kétszerese lesz.

Lányoknál és fiúknál egyaránt megjelent az ún. fanszőrzet a szeméremdomb felett, s a hónaljban. A fiúknál ekkor jelenik meg a bajusz és a szakáll. Lányoknál a pubertás változásainak első jele az emlők és a mellbimbók, a genitáliák (külső nemi szervek) megnövekedése. Fiúknál a pénisz, a herék nagysága megváltozik, a gégén kirajzolódik a pajzsporoc („ádámcsutka”). Megkezdődik a mutálás, férfias színezetű lesz a hangjuk.

A szervezeten belül is változások történnek. Az említett belső elválasztású mirigyek hormontermelése megváltozik. Növekszik a szexuálhormon termelése. A nemre jellegzetes szervekben – petefészkek, méh, here, mellékhere – is megindul a rohamos fejlődés. A biológiai változásokkal egy időben szexuális jellegű érdeklődés, vágyak jelentkeznek. Az érés biológiai törvényei, amelyek a fiziológiai, hormonális változásokat szabályozzák, genetikailag adottak és minden embernél azonosak. A fejlődés ütemében, lefolyásában mégis nembeli és egyéni különbségek vannak. A biológiai fejlődés természetesen hat a személyiség lelki folyamatainak alakulására. A serdülőkor nagy biológiai változásait átmenetileg egyfajta idegrendszeri labilitás is követi. Az „én” a serdülőkorban kritikus helyzetbe kerül. Ebben a korszakban jön létre a gondolkodás fejlődésének befejező szakasza, amelyet Piaget az operatív gondolkodás kialakulásának nevez. Lényegében az elvont (absztrakt) gondolkodás kialakulásáról van szó.

A pszichoszexuális fejlődés. Az emberi szexualitás azonban igen bonyolult biológiai és társadalmi hatások összefüggésében alakul ki. Biológiai értelemben a nemi hovatartozást három tényező határozza meg:

- genitális nem, a genitáliák (nemi szervek);
- hormonális nem, vagyis az, hogy a fiúknak heréjük van, ami férfi nemi hormont termel, a lányoknak petefészük, amely női nemi hormont termel;
- genetikai nem, ez azt jelenti, hogy a nemi kromoszómapár fiúknál XY, lányoknál pedig XX.

Vannak azonban kivételes esetek, amikor a három tényező valamelyike hiányzik, illetve felcserélődik az ellentétes nemre jellemzővel. Ezt az esetet az orvostudomány és a pszichológia álhermafroditizmusnak nevezi. Az emberi szexualitás szorosan kapcsolódik az adott kultúrához, szokásrendhez. Ugyanúgy, mint a biológiai érettség, a pszichoszexuális érettség is egyénenként változó időben alakul ki. Az éretlen szerelemben az érzéki és érzelmi tényezők még nincsenek szerves, harmonikus egységben. Az éretlen szerelem többnyire aszimmetrikus, vagyis a partnerek viszonya nem az egyenrangúságon, hanem az alá-fölrendeltségen alapul. A tapasztalatlanság folytán az éretlen szerelmet az illúziók jellemzik: a partner túlértékelése, idealizálása. Az éretlen szerelem jellemzője továbbá az őszinteség részleges hiánya, a spontán, természetes viselkedés helyett a különböző taktikák alkalmazása a „hódítás” érdekében.

Az énkép kialakulása. A belső, hormonális változások hatására megváltoznak a testarányok, kialakulnak a másodlagos nemi jellegpek. Ennek hatására a testséma jelentős átalakuláson megy keresztül. A serdülő mozgása hirtelenné, kapkodóvá válik, szögletes, suta megnyilvánulásai lesznek. Új szintű mozgáskoordináció kezd kialakulni, amely elvezet a célszerűbb, takarékosabb, felnőtt mozgásformákhoz. A mozgások megélése szoros összefüggésben van az önálló „én” megéléásával. Az „én” a serdülőkor előtt viszonylag fejletlen, legnagyobb részben nem tudatos. A serdülőkorban ez egyre tudatosabbá válik, ezért az önismeret a kamaszkorban állandóan visszatérő probléma. „Ki vagyok én?”, „Milyen vagyok én?” gyakori kérdései a serdülőknek.

A serdülőkorban a szülői kapcsolatokon túl (amely a megelőző időszakban is lényeges volt), a kortárs csoporttal való kapcsolat is szorosan összefügg az énkép, az önértékelés kialakulásával. A kamasz szeret közösséghez tartozni, annak értékeit, normáit fontosnak tartja. Fokozott figyelemmel fordul társai és a felnőttek felé, mérlegeli tulajdonságait. Barátait nem válogatja olyan sűrűn, mint korábban.

A serdülő és a család. A család a társadalom alapegysége. Első érzelmei a családtagokra irányulnak. Az érzelmi biztonságot – még fejlettebb életkorban is – a családi légkör adja. A család hatásait a következő pszichikus mechanizmusokkal lehet jellemezni:

Megerősítés: A szülők az általuk helyesnek tartott viselkedés támogatásával, ösztönzésével, valamint az általuk felállított szabályok megszegésének büntetésével meghatározott viselkedési szabályokat alakítanak ki a gyerek tudatában.

Identifikáció (azonosulás): A kamasz a szülők példájára viselkedik, és megpróbál hozzájuk idomulni.

Megértés: Ha a szülő megismeri gyermeke belső világát, és reagál rá, kialakíthatja annak jó önismeretét, segíti alkalmazkodóképességét.

A serdülő általában arra törekszik, hogy a családtól független legyen. A család és a serdülő elszakadási reakciói:

- A szülők mindenáron magukhoz akarják kötni gyermeküket, nem engedik önállósulni.
- Sürgetik önállósulását, mintegy „kitaszítják” a családból.
- Elengedik a serdülőt, látszólag önállóvá válhat, de elvárják tőle, hogy a szülő elképzeléseit valósítsa meg.
- A szülő minden életkori szakaszban megadja a lehetséges maximális önállóságot a gyerekeknek.
- Ha a család a serdülő elszakadását drámaian éli meg, akkor a serdülő helyzetét nehezíti, félelmeket, szorongásokat alakíthat ki.

A serdülő társas kapcsolatai, értéktípusok a kor végén. Érzelmét fokozatosan visszavonja a családtagjaitól, és családon kívüli személyre viszi át. Ez lehet felnőtt személy vagy ideálisnak tartott barát, aki rendszerint feltűnően különbözik a szülőtől, ugyanakkor lehet valamilyen rejtett hasonlóság. Kritikáit kiterjeszti az egész felnőtt világra, társadalomra. A serdülők magatartása egyre inkább közösségi, csoportjellegűvé válik. A csoportok tevékenységében gyakoriak a versengések, így megtanulhatja a társadalmi együttműködés formáit, jogait, értékeit. A csoportba tartozás, a „betyárbecsület” érzése, védelme a serdülő számára megkönnyíti az önállósodást, a felnőttektől való függetlenedést.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A serdülőkor krízishelyzetének és általános fejlődésmenetének ismeretében tekintse át a csoportjában élő Zsuzsi és Rozi egyéni szükségletei mellett a lehetséges egyéni eltéréseket. Melyek azok az eltérések, amelyek még jobban megnehezítik a lányok életét, mint a családban nevelkedő serdülőkét?

FIATAL FELNŐTTKOR – FELNŐTTKOR – IDŐSKOR

6. Intimitás az izolációval szemben (fiatal felnőttkor): A családalapításra törekvés jelenik meg, kialakítja saját személyes életterét. A munkában fontossá válik az egyre magasabb státuszok elérése, ezeket össze kell egyeztetnie a családban betöltött szerepével. Az intimitás azt kívánja meg, hogy nyitott és szeretetteljes módon alakítsa kapcsolatait, és képes legyen a legszemélyesebb dolgainak másokkal való megosztására. Az ellentétes pólus az izoláció, amikor eltávolodik másoktól, képtelen igazi emberi kapcsolatok teremtésére.

Az intimitással összefüggő énrminőség a szeretet, az olyan kölcsönösség, amely legyőzi a különálló identitásokból fakadó ellentmondásokat.

7. Alkotóképesség a stagnálással szemben (felnőttkor): A személy még nem érzi az öregséget ahhoz, hogy bizonyos változtatásokat eszközöljön életében. Legtöbbsen ekkor érik el alkotóképességük csúcsát. Amennyiben ez nem valósul meg – stagnál, beletörődik abba amit eddig elért, nem akar semmi változást, vagy szubjektíven úgy ítéli meg nincs lehetősége a változtatásra.

Ha az alkotóképesség mérlege pozitív, akkor kialakul a gondoskodás énrminősége. Ez kiterjed mindenre amit életünk során létrehoztunk, így gyermekeinkre, munkánkra, másokkal való kapcsolatunkból született bármilyen eredményre.

8. Integritás megtalálása a kétségbeeséssel szemben (időskor): Az eddigi életút elemzése, értékelése. Amennyiben úgy ítéli meg, hogy élete alapján véve értelmes volt, választásai és tettei helyesek voltak, kielégültség érzése lesz – véghez vitte amit akart. A konfliktus ellenpólusa a kétségbeesés, a kínzó gondolat, hogy elvesztegette életét, kesereg azon, hogy milyen rosszul alakult a sorsa.

A múlt eme áttekintéséből fakad a bölcsesség énrminősége. Ez nem más, mint hogy némi távolságtartással ugyan, de azért aktívan részt veszünk az élet játékában még akkor is, ha tudjuk, nemsokára elérkezik az idő amikor véglegesen el kell hagynunk e világot.

A felnőttkort, az érett személyiség időszakát 24–55 év között határozhatjuk meg. Az életszakaszok közül ez a leghosszabb. Ez a társadalomba való stabil beilleszkedésnek és az egyéni célok megvalósításának időszaka. Kibontakozik a szakmai pályafutás, megvalósul az egyén házasesletre és családjára vonatkozó elképzelése. Kialakulnak az életmódbeli szokások, a világnézet, megszilárdul a személyiségstruktúra. Előrelátó, egyéni boldogulási „túlélési” stratégiákat (takarékoskodás, tervezés) dolgoz ki.

A felnőttkor jellemzése. Testi jellegzetességei anatómiai, fiziológiai megállapodottságot mutatnak (pl. érkezési szokások, alvásigény, a regenerálódás jellege, szexuális kultúra, stb.)

A pszichikus sajátosságok a felnőtt korban nagy egyéni különbségeket mutatnak, melyek függenek a műveltség, tevékenységektől, a személyi adottságoktól. A felnőttek szándékos figyelme nagyobb, önuralmuk és akaratuk fejlettebb és magasabb szintű, mint az ifjaké, ami elsősorban szakmájuk, hivatásuk területén nyilvánul meg. Érdeklődésük is többnyire erre irányul, vagy erre a területre szűkül.

Az emlékezet fejlődése is inkább a specializálódás irányába történik. Olyan emberek, akik egyébként nem különösebben kiválóak, de szakmájukban, foglalkozásukban bámulatos emlékezeti teljesítményre képesek („professzionális emlékezet”). Ezt a kimagasló teljesítményt nagymértékben magyarázza a szakterület irányában megmutatkozó érdeklődés, az állandó gyakorlás és a tanulás módszerének tökéletessége, valamint a szakterülethez való speciális alkalmazkodása.

Képzeletét a produkálás vágya, a valamit létrehozni, sajátjaként felmutatni igénye jellemzi.

Érzelmek elmélyültek, kötődései állandóvá váltak, melyben döntő jelentősége van a hivatásnak, családnak, a kulturális- és társadalmi érdeklődésnek.

Az érett személyiség. A személyiség érettségét G. W. Allport a személyiségvonások kölcsönhatásába állítja:

- az aktív szerepvállalás, mely kijelöli életünk fő irányát;
- szociális kapcsolatokban, mely a felelősség és megértés érzéseiben fejlődik ki
- önismeret, önelfogadás
- egységesítő életfilozófia

A munka, mint a megélhetés és az önbecsülés forrása. A felnőttek fő tevékenysége, a munka. A munka sajátosan emberi tevékenység, amely önmagában is pozitív ösztönzést tartalmaz. A munkahely társas helyzeti. Az új, vagy első munkahelyre kerülő ember igyekszik alkalmazkodni. A beilleszkedést befolyásolja a munkahely „pszichikus” légköre.

A pályakezdő fiatalok munkába állása a társadalomban betöltött szerep megváltozását is jelenti, a felnőtt életmódot, az önálló gazdasági és társadalmi felelősség vállalását. A pályakezdők alapvető problémája is ebből ered:

- életmódváltás
- új életritmus (pl. váltóműszak, fizikai terhelés, monotónia-tűrés, fáradtság)
- a munka igényelte készségek kialakítása
- a beilleszkedés új típusú emberi kapcsolatok

Munkacsoportok. A dolgozó ember teljesítményét, a főnökéhez, társaihoz való viszonyulását, a munkahelyi közérzetét sok tényező befolyásolja:

- a társadalmi státusz
- a szubjektív tekintély

- csoportnorma
- munkamorál
- csoport légkör

A regeneráló tevékenységek formái. A szívesen végzett munka is fáradtsággal jár. A kedvetlenül végzett viszont telítődéshez vezet. A munkához koncentrálttság kell, a pihenés lazítást, kikapcsolódást jelent. A pihenésnek két alaptípusa van:

- aktív pihenés
- passzív pihenés

A felnőttkor szakaszai. A 24–30 éves kor a pályakezdés, a társadalomba való beilleszkedés szakasza. 30–45 éves kor a gyakorlatias realizmus kora. Az egyénnek addigra elegendő tapasztalata van ahhoz, hogy helyesen mérje fel lehetőségeit és csak a megvalósítható célokkal foglalkozzon. 45–60 éves kor az átmeneti időszak az öregkorba. A változások hatásai több tényezővel függnek össze:

- Pszichofizikális teljesítőképesség megváltozik, ami megmutatkozik a viselkedési szabályok merevvé válásában, az új körülményekhez való alkalmazkodásban.
- A klimax – ingerlékenység fokozódása, ami a munkahelyi légkört és családi életet egyaránt megterheli.
- A családban felnövő gyerekek önálló életvitele miatt a szülők egyedül maradnak, ami megváltoztatja életmódjukat.
- A nyugdíjazás, vagy az erre való felkészülés a legtöbb emberből szorongást vált ki.

Az emberi öregedés pszichológiája. Az öregedés mindenkit személyesen érint, vagy úgy, hogy mindannyian megöregszünk, vagy úgy, hogy valamennyiünknek kell idősebb emberekkel is foglalkoznia.

Az öregedés során fellépő változások bonyolultak. A test szerkezete és működése károsodik; érzékelése és mozgásképesége átalakul, s olyan élettani és pszichés változások jelentkeznek, amelyek következtében csökken az alkalmazkodóképesség és bizonyos teljesítmények. A változások fokozatosak, bár az öregedés tényleges „sebessége” aligha kiszámítható.

Az öregedés következhet betegségek és károsodások felhalmozódásából, valamint az öregedő sejtekben és szövetekben lejátszódó folyamatokból, vagy bizonyos biokémiai anyagok felhalmozódásából, illetve hiányából.

Testi és élettani változások. Az életkor előrehaladásával megváltozik a csont kémiai összetétele, tömörsége csökken, ez növeli a törés veszélyét. A felnőttkorban a fogak a „kínszenvedés” és bosszúság okai lehetnek. Az íny sorvad, a fogak sárgásan elszíneződnek. A fogak elvesztése, a műfogak sok kényelmetlenséget okoznak az evésben, beszédben. Az izomerőben nagy egyéni különbségek vannak. Viszont az aktív izomrostok, és fehérje mennyiségének csökkenése vezet a nagyon öregek tipikus „aszott” megjelenéséig. A bőr halványabbá és foltosabbá válik, elveszíti rugalmasságát. A hőmérséklet szabályozása nem kielégítő (pl. könnyebben érzékeli a hideget). A megfelelően kiegyensúlyozott étrend hiánya öregkorban sok betegség okozója. A korral beálló változásokhoz tartozik a látási képesség gyengülése. A hallás rendszerint fokozatosan romlik, többnyire a magas hangok hallása szűnik meg. A beszéd lassabbá válik, a hang veszít erősségéből, és terjedelme beszűkül.

Az egyén és a társadalom. Az életnek ebben a szakaszában szintén biológiai változások mennek végre, amelyek befolyásolják az egyén és a társadalom viszonyát.

Az elszakadás folyamata:

Nyugdíjazás:

- A nyugdíjazás a társadalmi fejlődés viszonylag új terméke, amely modern közösségek életkor szerinti felépítésében létrejött változás.
- A nyugalomba vonuló személynél a foglalkozása keretében meglévő kapcsolatai, barátságai megszakadnak, a fizetésért végzett tevékenység, a felelősség megszűnik.
- Az aktív felnőttkorból az öregkor függő helyzetébe történő átmenet inkább az egyéni igényeken, és képességeken múlik, mint a naptári életkoron.
- Társadalmi megítélés

Az öregedés gazdasági szempontjai is igen bonyolultak. A munkavégzés terén már a 40-es életévek fordulatot jelentenek az „idős munkás” megítélésében.

A személyiség és a beilleszkedés. Az öregkori beilleszkedésben a személyiség egész életen át meghatározó struktúrájának domináns szerepe van, és óriási egyéni különbséget eredményez.

Az étellel való megalkuvást az öregkorban befolyásolhatja általában:

- a csökkent test és szellemi képesség,
- értékek és magatartásmódok megváltozása (pl. bátorítás, támogatás, alvásigény, táplálkozás, passzív érdeklődés)
- a nyugalomba vonulás után megpróbálják megőrizni azokat, amelyeket életük során elértek,
- a célok és lehetőségek újraformálása.

Az idős emberek egy része túl becsüli, vagy alábecsüli tevékenységét (pl. eltudja látni magát, ugyanakkor minden arra mutat, hogy kevésbé alkalmas ezekre a cselekedetekre). A kor előrehaladtával hanyatlak az emberi igény, és növekszik a tértelenségre, az engedékenységre, az önelemzésre való hajlam. A beilleszkedés vizsgálatával kapcsolatos tények azt mutatták, hogy a jobban beilleszkedő emberek között:

- többen voltak házasok,
- anyagilag jobban álltak,
- hasznos tevékenységet végeztek,
- egészségesebbek voltak,
- magától értetődően fogták fel az öregkort és a halált.

A beilleszkedés stratégiája öregkorban:

- Konstruktivitás: Stratégiája kiegyensúlyozott, örül az életnek, meleg, szerető kapcsolatot épít ki embertársaival. Van humora, és ismeri saját erőnyeit, hibáit és perspektíváit.
- Függőség: Inkább passzivitás és a környezetére szorulás felé hajlik. Kiegyensúlyozott, ambíciói kihaltak, örül a nyugalomnak.
- Védelembe vonulás: Az egyén érzelmileg túlkontrollált, szokásaihoz ragaszkodó, konvencionális és megállíthatatlanul tevékeny ember.
- Rosszindulat: Az idős emberek nagy részét jellemzi az indulatos, ellenséges stratégia, akik saját kudarcaikért, körülményeikért másokat hibáztatnak.
- Öngyűlölet: Az öngyűlöelő ember ellenszenvét saját maga ellen fordította.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A fiatal felnőttkor, felnőttkor és öregkor krízisei, valamint sajátosságai alapján vázolja fel röviden a csoportja gyermekeinél milyen lehetőségek adódhatnak. Tekintse át az életkorok és szükségletek összefüggését.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Mi a különbség a kritikus és a szenzitív periódus között?

Írja le a fejlődés, érés, növekedés definícióját!

A fejlődés: _____

A növekedés: _____

Az érés: _____

Sorolja fel a fejlődést befolyásoló belső és külső tényezőket!

Belső tényezők: _____

Külső tényezők: _____

2. feladat

Maslow szükséglet piramisa:

A szükségletek rövid meghatározása:

3. feladat

Melyek az életkori sajátosságok jellemzői?

Egészítse ki az alábbi táblázatot!

Pozitív kimenet	Negatív kimenet	Énminőség
Ősbizalom		Remény
	Szégyen, kétely	
Kezdeményezőkészség		
		Kompetencia
Identitás		
	Izoláció	
		Gondoskodás
Integritás		

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Mi a különbség a kritikus és a szenzitív periódus között?

A kritikus periódusban a behatások, vagy ezek hiánya maradandó, megmásíthatatlan következményekhez vezet, a szenzitív periódusban bekövetkező hatás eredménye visszafordítható, de károsodások itt is észlelhetők.

Írja le a fejlődés, érés, növekedés definícióját!

A fejlődés: előrehaladó változás, amely minőségileg új és magasabb rendű formát hoz létre. _____

A növekedés: mennyiségi folyamat, mérhető, folyamatos, ritmusát változtató jelenség, tempója egyénileg eltérő.

Az érés: minőségi folyamat, mérése bonyolultabb, tempója egyénileg változó. _____

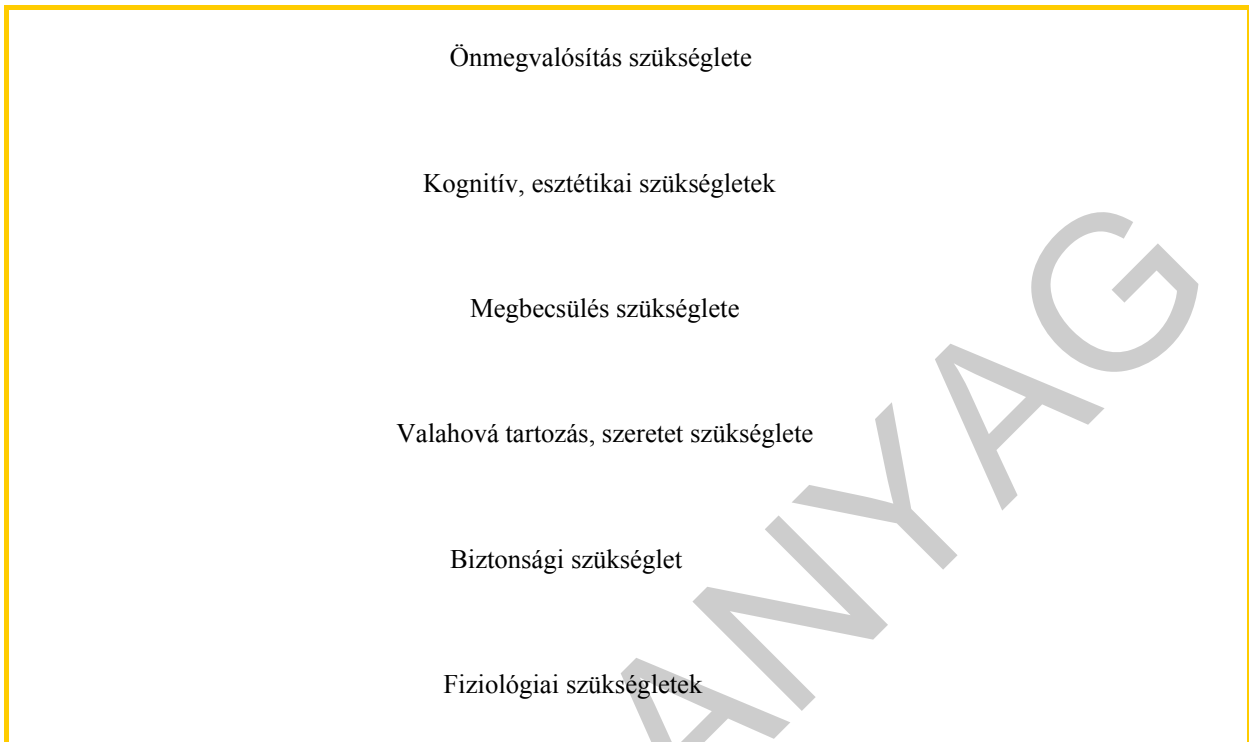
Sorolja fel a fejlődést befolyásoló belső és külső tényezőket!

Belső tényezők: adottságok, idegrendszer típusa, szem-hajszín, egyes betegségek, vércsoport, testalkat.

Külső tényezők: tárgyi környezet (földrajzi, éghajlati viszonyok, táplálkozás, használati eszközök, település mód.), emberi környezet (család, intézmények), szellemi környezet (kultúra). _____

2. feladat

Maslow szükséglet piramisa:

A szükségletek rövid meghatározása:

A fiziológiai szükségletek alapvető szükségletek: éhség, szomjúság, pihenés, mozgás. _____

A biztonság szükséglete annak a tudata, hogy védettek vagyunk. _____

Szeretet szükséglete, valahová tartozás a bensőséges, őszinte emberi kapcsolatok igénye.. _____

Megbecsülés szükséglete mások tiszteletének, elismerésének igénye. _____

Kognitív szükségletek a tudás, kíváncsiság igénye. _____

Önmegvalósítás a tökéletesség, elégedettség elérése. _____

3. feladat

Melyek az életkori sajátosságok jellemzői?

Azonos életkorban jelentkeznek. _____

Sorrendileg követik egymást. _____

Megjelenésük, hiányuk fejlettségi, érettségi szintet jelent. _____

Egészítse ki az alábbi táblázatot!

Pozitív kimenet	Negatív kimenet	Énminőség
Ósbizalom	<i>REMÉNY</i>	Remény
<i>AUTONÓMIA</i>	Szégyen, kétely	<i>AKARAT</i>
Kezdeményezőkézség	<i>BŰNTUDAT</i>	<i>SZÁNDÉK</i>
<i>TELJESÍTMÉNY</i>	<i>KISEBBRENDŰSÉG</i>	Kompetencia
Identitás	<i>SZEREPDIFFÚZIÓ</i>	<i>HŰSÉG</i>
<i>INTIMITÁS</i>	Izoláció	<i>SZERETET</i>
<i>ALKOTÓKÉPESSÉG</i>	<i>STAGNÁLÁS</i>	Gondoskodás
Integritás	<i>KÉTSÉGBEESÉS</i>	<i>BŐLCSESSÉG</i>

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Michael Cole–Sheila R.Cole: Fejlődésléktan Osiris Kiadó Budapest 1998.

Jávorszky Edit: Fejlődésléktan Edutech Kiadó Sopron 1998.

SH Atlasz Springer–Verlag Budapest 1994.

Tausz Katalin: A gyermeki szükségletek MTA KTI Gyermekprogram Iroda 2006.
http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attachments/tausz_gyermeki_szuksegletek.pdf

Charles S.Carver–Michael F.Scheier: Személyiségpszichológia Osiris Kiadó Budapest 1998.

Borosán L–Busi E: Pedagógiai személyiségelméletek (<http://edutech.elte.hu/multiped/>)

AJÁNLOTT IRODALOM

Michael Cole–Sheila R.Cole: Fejlődésléktan Osiris Kiadó Budapest 1998.

Jávorszky Edit: Fejlődésléktan Edutech Kiadó Sopron 1998.

SH Atlasz Springer–Verlag Budapest 1994.

Tausz Katalin: A gyermeki szükségletek MTA KTI Gyermekprogram Iroda 2006.
http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attachments/tausz_gyermeki_szuksegletek.pdf

Charles S.Carver–Michael F.Scheier: Személyiségpszichológia Osiris Kiadó Budapest 1998.

Borosán L–Busi E: Pedagógiai személyiségelméletek (<http://edutech.elte.hu/multiped/>)

www.veszpremibolcsodek.mlap.hu/szakirodalom

A(z) 1868-06 modul 011-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
55 761 01 0000 00 00	Csecsemő- és gyermeknevelő- gondozó
54 761 02 0010 54 01	Gyermekotthoni asszisztens
54 761 02 0010 54 02	Kisgyermekgondozó, -nevelő
54 761 02 0100 33 01	Gyermek- és ifjúsági felügyelő
54 761 02 0100 31 01	Házi időszakos gyermekgondozó
33 761 01 0000 00 00	Nevelőszülő

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:

25 óra

MUNKKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.
Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató